

Jan Tyszkiewicz

Początki seminarium turkologicznego prof. Ananiasza Zajączkowskiego : 1933-1936

Almanach Karaimski 3, 107-118

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Początki seminarium turkologicznego prof. Ananiasza Zajączkowskiego: 1933–1936

Jan Tyszkiewicz

Uniwersytet Warszawski, Wydział Historyczny /
Akademia Humanistyczna w Pułtusku, Wydział Historyczny

The Beginnings of Ananiasz Zajączkowski's Turkology Seminar: 1933–1936

Summary: Documents from the Archives of the University of Warsaw, stories by Irena Krudowska, Stanisława Płaskowicka and materials left by Stanisław Kryczyński shed some light on the first years of A. Zajączkowski's seminar.

As the head of the Turkology Department at the Institute of Oriental Studies at the University of Warsaw, A. Zajączkowski launched his seminar in the autumn of 1933. His first students were Jan Reychman, Józef Szulimowicz, Armand Stefański and Stanisław Szachno-Romanowicz. Reychman was a graduate of history studies, Szachno-Romanowicz was an assyriologist and archivist, and Szulimowicz was a Karaite from Halicz. Professor Zajączkowski worked closely with Professor Tadeusz Kowalski from Cracow and historians from Warsaw. Prof. Waclaw Tokarz sent 2 of his students to the Turkology seminar (Reychman, Stefański). In 1934/5, the topic of the seminar was: "Topics on Turkish Culture and Literature in the 16–17th cc." The students were Stanisława Płaskowicka, Halina Koeber and Bohdan Baranowski. In 1935/6, the seminar was attended by J. Szulimowicz, A. Stefański, H. Koeber, S. Płaskowicka, I. Krudowska, A. Murza Murzicz and S. Kryczyński. Back then, Prof. Zajączkowski presented 4 lectures on: the language and culture of the Turkish peoples, the Arabic language, the prose work "Gulistan" as well as classes in Turkish philology, which was attended by

his students. Prof. Zajączkowski took his students on a trip to Istanbul (September 1934), and later S. Płaskowicka went there on a scholarship (1935).

Prof. Zajączkowski was also a lecturer at the School of Eastern Studies at the Eastern Institute in Warsaw. Some of his students studied there. His students J. Reychman and S. Płaskowicka became long-serving academics at the University of Warsaw.

Keywords: Turkology in Warsaw, Ananiasz Zajączkowski, Institute of Oriental Studies at the Warsaw University, the Eastern Institute in Warsaw, the School of Eastern Studies, Jan Reychman, Stanisław Kryczyński, Stanisława Płaskowicka-Rymkiewicz

Historia orientalistyki w Polsce czeka na monograficzne opracowanie, ogólne i wielostronne przedstawienie rozwoju ośrodków, instytucji i czasopism tworzących łącznie parowiekowy dorobek. Z pewnością uwzględnić tutaj należy także dawne dokonania indywidualne kreatorów kultury, kolekcjonerów, podróżników i językoznawców. Dotychczasowe opracowania dotyczące XX-wiecznej orientalistyki polskiej mają najczęściej charakter życiorysów naukowych, poświęconych wybitniejszym badaczom. Brak studiów uwzględniających szersze tło działalności uczonych, uwarunkowań minionych czasów, nakreślenia ważnej dziedziny historii nauki. Każda sesja przynosząca wiązkę nowych publikacji o rozwoju orientalistyki jest cenna i przybliża do przyszłej syntezy. Jej wartość będzie większa w miarę pełniejszego zgromadzenia świadectw i relacji starszych pokoleń kształconych na uczelniach, nie tylko jednostek, które znalazły możliwość pracy naukowej.

O dorobku badawczym prof. Ananiasza Zajączkowskiego napisano stosunkowo dużo. Ważnym krokiem poszerzania wiedzy o nim, gromadzenia materiałów i ocen, były dwa międzynarodowe zjazdy: w Wilnie 14–15 X 1993 r. w 90-lecie urodzin i w Ankarze 5 IV 2000 r. w 30-lecie zgonu Profesora. Księga zjazdowa z Wilna zawarła omówienia działalności naukowej, wspomnienia o A. Zajączkowskim i ocenę dotychczasowych badań dziejów Karaimów i Tatarów w Europie Wschodniej. Obrady w Ankarze skupiły się na Jego dokonaniach naukowych¹.

¹ *Kipčiakų tiurkų Orientas Lietuvoje: istorija ir tyrimų perspektyva, Prof. dr Ananiaszo Zajączkowskio 90-sioms gimimo*, ed. T. Bairašauskaite, H. Kobeckaite, Vilnius 1994; *Ananiasz Zajączkowski*, Özel Bölümü, „Türk Dili” № 582, 2000, s. 554–590.

Dotąd znane są tylko wspomnienia uczennic A. Zajączkowskiego – A. Mrowzowskiej i Z. Dubińskiej – dotyczące nauki w Studium Języków i Zagadnień Wschodnich w okresie 1948–1952 r. Ze względu na badania historii i kultury środowiska Tatarów polsko-litewskich w okresie międzywojennym, zebrałem krótkie wspomnienia od niektórych uczestników seminarium turkologicznego w Instytucie Orientalistycznym z lat 1934–1938. Wywiady przeprowadziłem w latach 1980–1982. Zapoznałem się także z wybranymi materiałami z Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego i spuścizną po Stanisławie Kryczyńskim, uczestniku seminarium Ananiasza Zajączkowskiego². Dzięki nim można sięgnąć do wydarzeń sprzed blisko 80 laty.

Okres studiów Ananiasza Zajączkowskiego na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1925–1929 r. zakończył się napisaniem rozprawy pt. „Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodnio-karaïmskim” i uzyskaniem tytułu doktora filozofii. Taka tytułatura wówczas obowiązywała. Promotorem i opiekunem naukowym młodego naukowca był wybitny turkolog krakowski prof. Tadeusz Kowalski. Profesor ten po roku 1922 zajął się badaniem języka i kultury Karaïmów zamieszkujących w państwie polskim. Dzięki niemu dr A. Zajączkowski otrzymał stypendium Funduszu Kultury Narodowej na dalsze studia orientalistyczne w Berlinie (7 miesięcy na przełomie 1929/1930), następnie w Stambule (1930–1931) i w Paryżu (1931). Po pracy asystenta w Katedrze Filologii Orientalistycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego (1931–1932) otrzymał posadę starszego asystenta w Uniwersytecie Warszawskim i lektora języka tureckiego przy Bibliotece Islamskiej im. W. Wańkowiczowej. W tym czasie, w połowie października 1932 r., prof. Stanisław Schayer uzyskał zgodę ministra MWiOP Janusza Jędrzejewicza na utworzenie Instytutu Orientalistycznego oraz fundusz na płatną asystenturę dla dr Ananiasza Zajączkowskiego. Było to istotne, ponieważ w owych czasach bywały zajęcia i obowiązki na uczelniach prowadzone bezpłatnie, przez tzw. wolontariuszy rekomendowanych przez opiekunów naukowych³. Ten ważny i szybko przebyty etap rozwoju młodego uczonego

² Dział Rękopisów BUW, *Spuścizna po Stanisławie Kryczyńskim*; rozwinięcie i szczegóły: J. Tyszkiewicz, *Zainteresowania i dorobek badawczy Stanisława Kryczyńskiego (1911–1941)*, [w:] *Słowiańszczyzna i dzieje powszechne. Studia ofiarowane prof. Ludwikowi Bazylowowi w 70 rocznicę Jego urodzin*, red. W. Barbasiewicz, Warszawa 1985, s. 363–385.

³ *List do T. Kowalskiego, Warszawa 11 II 1932, № 25*, [w:] *Urzeczeni Orientem. Listy Ananiasza Zajączkowskiego do Tadeusza Kowalskiego 1925–1948*, red. T. Majda, Warszawa 2013, s. 68–69. Tutaj także o przygotowywaniu obrony habilitacyjnej A. Zajączkowskiego, za zgodą dziekana Wydziału Humanistycznego UW prof. Marceliego Handelsmana.

najlepiej oświetla zachowana korespondencja Ananiasza Zajęczkowskiego z jego dwoma mentorami, prof. Tadeuszem Kowalskim z Krakowa i hachanem Serają Chanem Szapszałem z Wilna, z lat 1930-1936, a także korespondencja Kowalskiego z innymi orientalistami⁴.

Samodzielną pracę profesorską rozpoczął A. Zajęczkowski po obronie pracy habilitacyjnej w Uniwersytecie Warszawskim w 1933 r. W listach do prof. T. Kowalskiego wyrażał Zajęczkowski dwie wątpliwości: czy jego promotor zaakceptuje przygotowywaną rozprawę jako wystarczającą oraz czy dziekan Wydziału Humanistycznego UW zgodzi się na przewód w Warszawie. Tytuł proponowanej pracy habilitacyjnej brzmiał: „Studia nad językiem staroosmańskim. I: Wybrane ustępy z anatolijsko-tureckiego przekładu Kalili i Dimny” i dopiero zapowiadał rozwijanie tego tematu⁵. Zadecydowała pozytywna opinia prof. T. Kowalskiego. Uzyskana habilitacja dała Zajęczkowskiemu prawo wykładów i pracy naukowej w zakresie turkologii, iranistyki i arabistyki. Jako doktor habilitowany został on mianowany kierownikiem nowo powołanej Katedry turkologii w Instytucie Orientalistycznym, z tytułem zastępcy profesora (docenta). W spisie członków Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego z dn. 1 listopada 1934 znajduje się zapis: „Ananiasz Zajęczkowski (języki tureckie), zastępca profesora UW, 1930, ul. Kozińskiego 8 m 5”, co należy uzupełnić objaśnieniem, że został on członkiem Towarzystwa w roku 1930. Za swoją specjalność naukową uważał przede wszystkim języki tureckie i zamieszkiwał w Warszawie.

Sądząc z korespondencji pomiędzy ówczesnymi orientalistami i niektórymi innymi profesorami we Lwowie, Krakowie i Warszawie, powołanie młodego A. Zajęczkowskiego na kierownika nowej Katedry turkologii w stolicy nie było oczywiste. List samego zainteresowanego z 16 IX 1933 r. wyjaśniał

W komisji habilitacyjnej przewidziano: profesorów Stanisława Schayera, Stanisława Szobera i Tadeusza Kowalskiego.

⁴ Listy Ananiasza Zajęczkowskiego do Tadeusza Kowalskiego i niektóre brudnopisy odpowiedzi z Krakowa: Archiwum Nauki PAN Oddział w Krakowie, k III-4 j.a. 178, także: *Urzeczeni Orientem*. Ponadto *Listy Ananiasza Zajęczkowskiego do Seraji Szapszała*; Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, F. 143-703, S. Sapšalo fondas, por. R. Firkovicius, *Prof. Ananiaszo Zajęczkowskio laišakai prof. Serajai Chan Sapšalui*, [w:] *Kipčiakų tūrku*, s. 63-69.

⁵ *Lista członków Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego (1 XI 1934)*, „Rocznik Orientalistyczny”, t. X, 1934, s. 196; A. Sulimowicz, *Polscy turkolodzy Karaimi. Od przedmiotu do podmiotu badań naukowych*, [w:] *Karaimi*, red. B. Machul-Telus, Warszawa 2012, s. 122-124.

prof. T. Kowalskiemu, swojemu mistrzowi, dlaczego jego nadzieje na objęcie katedry w Warszawie nie mogą być zrealizowane. Minister Janusz Jędrzejewicz powiedział prof. S. Schayerowi, że katedra Filologii Orientalnej w Uniwersytecie Jagiellońskim została przecież powołana *ad personam* dla T. Kowalskiego. W tej sytuacji wiadomość przywieziona z Krakowa przez prof. M. Handelsmana, dziekana Wydziału Humanistycznego UW, o zamiarze T. Kowalskiego przeniesienia się do Warszawy, spowodowała zaniepokojenie w środowisku warszawskim. Zajączkowski ostrzegł Kowalskiego, że przy takim rozwiązaniu premier i minister WRiOP w jednej osobie, zamierza zlikwidować krakowską katedrę⁶. Nie wiadomo czy groźba była realna, ale trzeba było się z nią liczyć. Niewątpliwie brakowało funduszy na rozwój nauki. Występowały sprzeczne interesy pomiędzy ośrodkami naukowymi, uczelniami i grupami uczonych. A. Zajączkowski dziękując w liście T. Kowalskiemu za udzielone poparcie, starał się jednocześnie przekonać go, że orientalistyka zyska więcej, jeżeli ten pozostanie w Krakowie i nie będzie zabiegał o katedrę w Warszawie. Rezultatem przeniesienia się T. Kowalskiego do Warszawy mogło być skierowanie ucznia, tj. Zajączkowskiego, do Krakowa, czego ten wolał uniknąć.

Inni badacze sprawę widzieli inaczej. Uniwersytet w stolicy i warszawska Wyższa Szkoła Wschodoznawcza, wymagały wysoko kwalifikowanych wykładowców. Profesorowie warszawscy mieli większe możliwości oddziaływania na politykę kadrową i fiskalną Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, a także Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Prof. Marceli Handelsman mógł planować wciągnięcie znanego w Europie turkologa do prac w Międzynarodowym Stowarzyszeniu Historyków Słowiańskich. Rektor Uniwersytetu im. Stefana Batorego w Wilnie i nowy dyrektor Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej w Wilnie mogli przyjąć Ananiasza Zajączkowskiego do swoich jednostek naukowych, tym bardziej, że potrzebowały one młodych badaczy ze znajomością historii Turcji i Bliskiego Wschodu. A. Zajączkowski był Karaimem z Trok i znał świetnie miejscowe stosunki panujące w Wilnie. Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej (1930–1939) dysponował Szkołą Nauk Politycznych, powołaną rok wcześniej przez Ministerstwo WRiOP (17 X 1932), uczelnią z uprawnieniami państwowej szkoły wyższej. Wśród założycieli Szkoły Nauk Politycznych znajdował się: minister profesor Janusz Jędrzejewicz, prof. T. Kowalski i (od 1932) Seraja Szapszał. Do maja 1933 r. dyrektorem Szkoły Nauk Politycznych był właśnie minister

⁶ List A. Zajączkowskiego do T. Kowalskiego, Warszawa 16 IX 1933, № 30, [w:] *Urzeczeni Orientem*, s. 75–76.

J. Jędrzejewicz, łączący te funkcje. Po nim dyrektorem został operatywny dr Władysław Wielhorski⁷. Tak więc jesienią 1933 r. premier J. Jędrzejewicz mógł mieć własne plany dotyczące rozwoju orientalistyki w uczelniach polskich. Młody profesor z Trok świetnie nadawał się na pracownika uczelni w Wilnie.

Ostatecznie Rada Wydziału Humanistycznego UW powierzyła dr. hab. Ananiaszowi Zajączkowskiemu „zastępstwo na Katedrze turkologicznej, obejmującej (tj. odpowiadającej za – J. T.) także wykłady z filologii arabskiej i nowoperskiej”⁸. Szeroki zakres kompetencji naukowych, jaki mu przyznano, wskazuje na rozwijanie wiedzy i umiejętności A. Zajączkowskiego, ale jednocześnie na potrzeby warszawskiego ośrodka naukowego, uczelni, instytucji i urzędów centralnych państwa. Od 1928 r. funkcjonowała w Warszawie Szkoła Wschodoznawcza⁹. Od czasu zamieszkania w Warszawie, jesienią 1932 r., A. Zajączkowski został lektorem Uniwersytetu Warszawskiego oraz wykładowcą w tej szkole. Od maja 1934 r. prowadził tam regularnie 3 godziny wykładu tygodniowo. W tym dopiero świetle widzieć należy otworzenie Seminarium turkologicznego w Instytucie Orientalistycznym UW.

Początki seminarium datować należy na rok akademicki 1933/1934; jednocześnie pierwszy rok istnienia Katedry turkologii. Początkowo na seminarium A. Zajączkowskiego chodziło czterech słuchaczy, a na kurs elementarny języka tureckiego uczęszczało równoległe 8 do 12 osób. Liczba uczestników wyraźnie nie była stabilna¹⁰. Najstarszą grupę uczniów A. Zajączkowskiego tworzyło 4 mężczyzn: Jan Reychman, Józef Szulimowicz, Armand Stefański i Stanisław Szachno-Romanowicz. Potwierdzenie tego przypuszczenia znaleźć można przede wszystkim w teczках osobowych słuchaczy, znajdujących się w Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego. Najsilniejszy związek występował między A. Zajączkowskim a J. Reychmanem i J. Szulimowiczem. W trymestrze letnim 1934 (marzec-czerwiec), przy interpretacji tekstów tureckich Jan Reychman otrzymał polecenie od prowadzącego seminarium, aby samodzielnie opracował

⁷ J. Tyszkiewicz, *Orientalistyczne środowisko w Wilnie: 1919–1939*, „Przegląd Orientalistyczny”, 2008, nr 3/4, s. 173–181; M. Kornat, *Początki sowietologii w II Rzeczypospolitej. Geneza, dzieje i dorobek Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej w Wilnie (1930–1939)*, „Zeszyty Historyczne”, nr 134, Paryż 2000, s. 11–23 i in.

⁸ Por. *List A. Zajączkowskiego do J. Kowalskiego, Warszawa 16 XII 1933*, № 33, [w:] *Urzeczeni Orientem*, s. 80.

⁹ J. Tyszkiewicz, *The School of Oriental Studies in Warsaw 1929–1938*, „Rocznik Orientalistyczny”, t. LX, 2007, nr 1, s. 61–74.

¹⁰ *Sprawozdania z działalności Wydziału Humanistycznego UW za r. 1933–1934*, Warszawa 1935, s. 41, 92–93.

wybrany zabytek językowy pod względem leksykalnym¹¹. Inni słuchacze seminarium nie zostali wymienieni w ówczesnych listach A. Zajączkowskiego. J. Reychman i J. Szulimowicz uczęszczali także na zajęcia Zajączkowskiego prowadzone w Szkole Wschodnoznawczej. Reychman był już wówczas magistrem historii, Stefański studiował historię, będąc na I roku.

Wśród nich tylko Szulimowicz traktował orientalistykę, ze specjalnością turkologii, jako swoje studia właściwe. S. Szachno-Romanowicz, starszy od kolegów, miał już magisterium z asyriologii. Był uczniem ks. Józefa Bromskiego¹². Fakty te potwierdzają relacje młodszych członków seminarium z 1936-1939 (Irena Krudowska, Bohdan Baranowski), wzmianki w korespondencji A. Zajączkowskiego i materiały po Stanisławie Kryczyńskim. W sierpniu i początkach września 1934, A. Zajączkowski, jego uczniowie i wycieczka studentów z Wilna, prowadzona przez Seraję Szapszała, przebywali w Stambule. Nie wiadomo tylko, czy do Stambułu pojechało dwóch czy dwoje uczniów, wśród nich zapewne J. Reychman. S. Szachno, ze względu na typ pracy i obowiązki wykraczające poza archiwistykę, z pewnością pozostał w Warszawie¹³.

Przed końcem 1935, a więc stosunkowo szybko, A. Zajączkowski został mianowany profesorem. W pierwszym okresie swojej profesury A. Zajączkowski blisko współpracował z różnymi historykami, głównie warszawskimi. Dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego, wojnami i kontaktami z Tatarami i Turcją interesowali się wówczas przede wszystkim profesorowie Oskar Halecki, Ludwik Kolankowski, Władysław Konopczyński, Tadeusz Mańkowski, Władysław Tomkiewicz, Fryderyk Papée i młodszy, Stefan Kuczyński, Henryk Paszkiewicz, Janusz Pajewski, Janusz Woliński, Olgierd Górka i inni. W okresie międzywojennym 1919-1939 tematyka historyczna Europy Wschodniej, dziejów Chanatu Krymskiego i Wielkiej Porty, czasy tzw. potopu, zmagania ze Szwecją i Rosją, były w nauce polskiej szczególnie popularne. Podejmowano również tematykę turecką w kontekście stosunków polsko-węgierskich

¹¹ List A. Zajączkowskiego do T. Kowalskiego, Warszawa 17 IV 1934, № 37, *Urzeczeni Orientem*, s. 85. J. Szulimowicz po 1944 r. zmienił nazwisko na Sulimowicz.

¹² S. Szachno-Romanowicz (ur. 1900) studiował orientalistykę w Warszawie w latach 1921-1928, magisterium z orientalistyki uzyskał w 1929 r. w Uniwersytecie Jagiellońskim: J. Tyszkiewicz, *Pismo sultana Murada III do Zygmunta III z roku 1591 w sprawie Tatarów litewskich*, „*Studia Źródłoznawcze*”, t. XXX, 1987, s. 79-81.

¹³ Listy A. Zajączkowskiego do T. Kowalskiego: *Stambul 22 VIII 1934*, № 44, [w:] *Urzeczeni Orientem*, s. 93 oraz *Warszawa 21 X 1934*, tamże, № 45, s. 94; A. Sulimowicz, *Polscy turkolodzy Karaimi*, s. 128-129.

i siedmiogrodzkich XV–XVII stulecia¹⁴. Istniała oficjalna umowa o wymianie stypendystów pomiędzy Turcją a Polską. Pod kierunkiem prof. T. Kowalskiego doktorat na temat jarłyków krymskich, oficjalnych pism kierowanych do Polski, pisał stypendysta Abdullach Zihni. Trzy jarłyki (z 1654, 1662, 1663), a później następne dwa (1657, 1665) opublikował Zihni w Polsce w 1932 i 1935, w kolejnych tomach „Rocznika Tatarskiego”. Dzięki prof. Kowalskiemu i jego wielostronnym inspiracjom świetnie zaczęło rozwijać się karaimoznawstwo.¹⁵

Dłatego prof. Waław Tokarz, pracownik Instytutu Historycznego UW, badający wojskowość i historię wojen polskich w XVIII – pocz. XX w., skierował swoich uczniów na seminarium turkologiczne i zajęcia prof. A. Zajęczkowskiego. Uczniami Tokarza byli właśnie Jan Reychman (studia w latach 1929–1933) i Armand Stefański¹⁶. W roku akademickim 1934/1935 temat swojego seminarium prof. A. Zajęczkowski określił tytułem: „Z dziejów kultury i literatury tureckiej XVI–XVIII w.” W pracach seminarium zaczął uczestniczyć Bohdan Baranowski, magister historii, Stanisława Płaskowicka i Halina Koeberówna¹⁷, obie studiujące wyłącznie turkologię. W 1935 S. Płaskowicka przebywała na półrocznym stypendium w Stambule, gdzie pomagała S. Szapszałowi w gromadzeniu eksponatów do przyszłego Muzeum Karaimskiego w Trokach. Na pracownika etatowego w tym Muzeum typowany był J. Szulimowicz. Sądząc z zachowanych fotografii, niestety nie podpisanych, stałych uczestników seminarium w r. ak. 1934/1935 nie było więcej jak 5 osób.

W roku następnym 1935/1936, grupę seminarzystów tworzyli: J. Szulimowicz, A. Stefański, H. Koeberówna, S. Płaskowicka, Irena Krudowska i Aleksander Murza-Murcziz. Wszyscy za wyjątkiem Stefańskiego studia turkologiczne traktowali jako swój kierunek podstawowy. Zdaniem Ireny Krudowskiej (później Kryczyńskiej), Murza-Murcziz znał język Tatarów krymskich i prawdopodobnie dołączył do seminarium dopiero w połowie roku. Nadal na posiedzenia

¹⁴ Por.: J. Tyszkiewicz, *Międzywojenne badania nad dziejami Tatarów litewsko-polskich w XVII stuleciu*, „Przegląd Historyczny”, t. LXXVI, 1985, nr 2, s. 305–320; J. Tyszkiewicz, *Zainteresowania i dorobek*; J. Tyszkiewicz, *Pismo sułtana Murada III*; J. Tyszkiewicz, *Tatarzy na Litwie i w Polsce. Studia z dziejów XIII–XVIII w.*, Warszawa 1989.

¹⁵ J. Tyszkiewicz, *Studia nad Mongołami, Kipczakami i Karaimami w Warszawie w latach 1919–1939*, [w:] *Kipčiaku tiurku*, s. 103–110; rozprawy: S. Pileckiego, M. Németha, K. Firkavičiute, M. Pawelca i A. Sulimowicz w *Karaimi*, red. B. Machul-Telus.

¹⁶ Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, Akta studenckie: Nr 30719 i Nr 42787.

¹⁷ W zapiskach J. Sulimowicza oraz w relacji siostrzeńca S. Płaskowickiej-Rymkiewicz, pana Ludomira Klukowskiego występuje pod nazwiskiem Keber lub Koeber – przyp. red.

seminarium przychodzili: J. Reychman, B. Baranowski i czasem S. Szachno-Romanowicz. Stypendystą w Instytucie Orientalistycznym został od początków listopada 1935 (12 XI 1935) Stanisław Kryczyński, magister historii, uczeń prof. Stanisława Zakrzewskiego ze Lwowa. Od roku 1932 lub 1933 prof. A. Zajączkowski miał kontakty z Leonem Kryczyńskim, działaczem środowiska tatarskiego w Polsce i redaktorem „Rocznika Tatarskiego”. Za pośrednictwem Leona i Olgierda Kryczyńskich, Zajączkowski poznał Stanisława. Radził mu podjąć studia nad językiem tureckim i arabskim już na Uniwersytecie Lwowskim, przed ukończeniem pracy magisterskiej. Stanisław tego nie zrealizował. Zgodnie z zachowanym u rodziny indeksem stypendysty Stanisława Kryczyńskiego, zajęcia dydaktyczne prowadzone przez profesora Zajączkowskiego w trymestrze roku akademickiego 1935/1936 obejmowały: wykład „Ludy i języki tureckie”, wykład „Język turecki”, ćwiczenia seminaryjne z „Filologii tureckiej”, wykład „Zasady składni arabskiej” oraz wykład monograficzny „O dziele Sadi’ego-Gulistan”. Tytuł ten zapewne jednak brzmiał: „Gulistan w interpretacji Sadi’ego”. Mogły być jeszcze inne zajęcia, na które Kryczyński nie uczęszczał. Trzeba też pamiętać, że A. Zajączkowski prowadził zajęcia także w Szkole Wschodoznawczej¹⁸. Ale tutaj studia były płatne, darmowe tylko dla wojskowych lub zwalnianych indywidualnie. Z ulg korzystali zapewne J. Reychman i S. Szachno-Romanowicz.

W tym samym czasie – latach 1932–1936 – prof. A. Zajączkowski współpracował z S. Szachno-Romanowiczem, etatowym pracownikiem Archiwum Głównego Akt Dawnych Działu Wschodniego. Na II Zjazd Orientalistów Polskich w Wilnie (16–17 V 1932) S. Szachno zgłosił referat przedstawiający dotychczasowe wyniki inwentaryzowanych przez niego dokumentów wschodnich przechowywanych w warszawskim archiwum. Tekst ten został jednak odczytany rok później, na III Zjeździe Orientalistów Polskich w Krakowie (5–7 VI 1933). Stosunki dyplomatyczne polsko-perskie w XVII w. zreferował wówczas S. Szapszał. W związku z V Zjazdem, w Warszawie (9–11 VI 1935), urządzone były wystawy różnych orientaliów przechowywanych w Muzeum Narodowym i AGAD. Scenariusz i tekst objaśniający wystawy przygotował S. Szachno¹⁹. Na fali prac historycznych i archiwalnych prof. A. Zajączkowski podjął analizę filologiczną

¹⁸ Szczegóły i dane źródłowe: J. Tyszkiewicz, *Zainteresowania i dorobek* oraz J. Tyszkiewicz, *The School of Oriental Studies*.

¹⁹ Por. edycje zjazdowe: „Collectanea Orientalia”, nr 6, Wilno 1934; „Collectanea Orientalia”, nr 9, Wilno 1935. Tutaj artykuły: S. Szachno-Romanowicza i S. Szapszała. Zob. także: J. Tyszkiewicz, *Międzywojenne badania*, s. 308-310; J. Tyszkiewicz, *Pismo sultana Murada III*.

XVI-wiecznego tekstu tureckiego. Zachęcony przez Szachnę opracował i opublikował list Sulejmana I do Zygmunta Augusta z roku 1551. Tekst ten zachował się w potrójnej wersji: w języku tureckim, w transkrypcji na alfabet łaciński i w oryginalnym tłumaczeniu na język polski²⁰. Fotokopie i odpisy tego pisma mogły służyć za materiał ćwiczeniowy na seminarium turkologicznym. Szachno dostarczał informacji o materiale źródłowym przechowywanym w Archiwum Głównym i objaśniał tło historyczne powstawania zachowanych zabytków. Uzupełniać go mogli pozostali historycy uczestniczący w posiedzeniach seminaryjnych, J. Reychman, B. Baranowski i A. Stefański, od 1936 także S. Kryczyński.

W początkach 1936 r. prof. A. Zajączkowski zorganizował wyjazd do Stambułu, zapewne krótkie stypendium, dla swoich dwóch uczennic. Wróciły one do Warszawy ok. 20 IV 1936.²¹ Były to zapewne Stanisława Płaskowicka i Halina Koeberówna. Trzecia uczennica, Irena Krudowska straciła w 1936 r. zapal do turkologii i w następnym roku akademickim podjęła studia socjologiczne u prof. J. S. Bystronia. Ukończyła je z tytułem doktora. Tak więc w roku akademickim 1935/1936 grono seminarzystów turkologii składało się z osób: Józefa Szulimowicza, Stanisławy Płaskowickiej, Armanda Stefańskiego, Hanny Koeberówny, Ireny Krudowskiej, Stanisława Kryczyńskiego, Aleksandra Murzy Murzicza oraz okazjonalnie Bohdana Baranowskiego i Jana Reychmana. Sprawy tureckie konsultowali zapewne na seminarium dr Janusz Pajewski, piszący habilitację z dziejów stosunków polsko-węgierskich w XVI w. i dr Abdullach Zihni Soysal²². Relacja Ireny Krudowskiej-Kryczyńskiej potwierdza bliskie związki koleżeńskie pomiędzy Stanisławem Kryczyńskim i Józefem Szulimowiczem (zwanym Mieczkiem). Jakiś czas, w latach 1936-1937, mieszkali i uczyli się wspólnie. Spisana zawartość prywatnej biblioteki Kryczyńskiego świadczy, że z Bohdanem Baranowskim i Abdullachem Zihnim obdarowywali się książkami i odbitkami artykułów naukowych.

Instytut Wschodni w Warszawie i Szkoła Wschodoznawcza angażowały do współpracy orientalistów, historyków, a także specjalnie sprowadzanych

²⁰ S. Szachno-Romanowicz, *Ibrahim-Beg Strasz, Polak renegat w służbie tureckiej od r. 1551 (zm. w 1571)*, „Collectanea Orientalia”, nr 5, Wilno 1934, s. 27–28; A. Zajączkowski, *List turecki Sulejmana I do Zygmunta Augusta w ówczesnej transkrypcji i tłumaczeniu polskim z r. 1551*, „Rocznik Orientalistyczny”, t. XII, 1936, s. 91–118. Zob. *List A. Zajączkowskiego do T. Kowalskiego, Warszawa 27 II 1937*, № 72, [w:] *Urzeczeni Orientem*, s. 123–124.

²¹ *List A. Zajączkowskiego do T. Kowalskiego Warszawa 25 IV 1936*, № 55, [w:] *Urzeczeni Orientem*, s. 106.

²² Zob. artykuł: J. Pajewski, *Legacja Piotra Zborowskiego do Turcji w 1568 r. Materiały do historii stosunków polsko-tureckich za panowania Zygmunta Augusta*, „Rocznik Orientalistyczny”, t. XII, 1936, s. 29–90.

lektorów²³. Nie zawsze byli oni odpowiedni, co krytycznie podkreślał również A. Zajączkowski. Praca dydaktyczna w Szkole i współpraca przy organizowaniu kontaktów międzynarodowych, między stowarzyszeniami emigrantów i placówkami dyplomatycznymi, powodowała starcia między prof. S. Schayerem i A. Zajączkowskim a dr Olgierdem Górką, dyrektorem Szkoły (od 6 XI 1931). Pracowników Instytutu Wschodniego określił A. Zajączkowski „sferą pseudonaukową”²⁴. Współpraca była jednak niezbędna. Profesorowie, historycy i orientaliści chętnie wyręczałi się w niej swymi uczniami. Przy Instytucie Wschodnim działały Orientalistyczne Koła Młodych, skupiające orientalistów, sympatyków i emigrantów z Europy Wschodniej, Gruzinów, Ukraińców, Tatarów z Powoźa i Krymu, Czerkiesów, Kaukazczyków, Karaimów itd. Do działaczy karaimskich należał Józef Szulimowicz, do działaczy tatarskich Stanisław Kryczyński i zapewne Aleksander Murza Murzicz.

Głównym organem prasowym kół przyjaźni z narodami Wschodu był periodyk „Wschód. L'Orient. The Orient. Kwartalnik poświęcony sprawom Wschodu” (1930–1939), redagowany w Warszawie. Sekretarzem redakcji czasopisma został ok. 1934 r. Jan Reychman. W odczytach, spotkaniach i zabawach uczestniczyli zainteresowani, wśród nich stypendyści z Turcji studiujący w Polsce, przede wszystkim w Krakowie i Warszawie. Byli wśród nich Abdullach Zihni i studiujący prawo w Warszawie Ibrahim Otar. Obaj należeli do znajomych nie tylko Reychmana, Szachny, ale również Szulimowicza i Kryczyńskiego²⁵. Prof. A. Zajączkowski unikał zobowiązań w środowisku emigrantów, poświęcając się pracy dydaktycznej i naukowej. S. Kryczyński nie ukończył pracy doktorskiej pisanej pod kierunkiem Zajączkowskiego. Tytuł jej brzmiał: „Ustrój rodowo-plemienny Tatarów kipczańskich na podstawie imion własnych i nazw miejscowości”. W konsekwencji Kryczyński podjął pracę w Archiwum Głównym i redakcji „Rocznika Tatarskiego”. Został jednym z działaczy środowiska polskich Tatarów, autorem licznych opracowań i artykułów²⁶. Z najstarszych uczniów A. Zajączkowskiego drogą naukową poszli J. Reychman i S. Płasko-

²³ B. Grabowska, *Hiranmoy Ghoshal (1907-1969)*, „Przegląd Orientalistyczny”, 1970, nr 2, s. 108–109.

²⁴ *List A. Zajączkowskiego do T. Kowalskiego Warszawa 16 XI 1934*, № 46, [w:] *Urzeczeni Orientem*, s. 95.

²⁵ J. Tyszkiewicz, *Zainteresowania i dorobek*; J. Reychman, *Dyplomacja na Wschodzie i dyplomacja wschodnia*, „Przegląd Orientalistyczny”, 1968, nr 3, s. 269–274.

²⁶ Najważniejszym i dotąd cenionym opracowaniem S. Kryczyńskiego była książka *Tatarzy litewscy. Próba monografii historyczno-etnograficznej*, wydana jako „Rocznik Tatarski”, t. III, 1938.

wicka (Rymkiewiczowa). J. Szulimowicz (Sulimowicz) zrobił magisterium z turkologii dopiero po II wojnie światowej i opublikował kilka artykułów z zakresu karaimoznawstwa. A. Stefański obronił magisterium z historii i nie rozwijał kwalifikacji orientalistycznych. Zginął podczas wojny. Jest więc faktem, że działalność organizacyjna i konieczność zarobku oderwały od turkologii co najmniej dwóch uczniów. J. Reychman doktoryzował się u prof. A. Zajączkowskiego dopiero po 1945 r. Z najstarszego grona seminarzystów (1933–1936) także dwie uczennice nie utrzymały się w kręgu współpracowników Profesora (I. Krudowska, H. Koeberówna).

Kształcenie turkologów w Warszawie przedwojennej widzieć i oceniać trzeba na szerszym tle ówczesnych warunków w szkolnictwie wyższym. Decydowały kierunki polityki państwowej i rozdział funduszy pomiędzy ministerstwa. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświaty Publicznej nie dysponowało dostatecznymi środkami finansowymi dla potrzeb wyższych uczelni. Większe możliwości miało Ministerstwo Spraw Zagranicznych i wojsko, przydzielające subwencje Instytutowi Wschodniemu, pośrednio zaś Szkole Wschodoznawczej²⁷.

²⁷ Leon Najman Mirza Kryczyński lider ruchu kulturalnego Tatarów polskich, red. S. Chaźbijewicz, Gdynia–Gdańsk 1998; Z. Romek, *Olgiard Górka. Historyk w służbie myśli państwowej (1908–1955)*, Warszawa 1997; I. P. Maj, *Działalność Instytutu Wschodniego w Warszawie 1926–1939*, Warszawa 2007.